

CHARLES DICKENS'İN *ZOR YILLARI*: ON DOKUZUNCU YÜZYIL FAYDACILIK YAKLAşIMININ ÇOCUKLARIN YAşANTISI ÜZERİNDEKİ OLUMSUZ ETKİLERİNİN ELEşTİRİSİ*

CHARLES DICKENS'S *HARD TIMES*: A CRITICISM OF THE NEGATIVE IMPACTS OF NINETEENTH-CENTURY UTILITARIAN APPROACH ON CHILDREN'S LIVES

şebnem DÜZGÜN**

Öz

Zor Yıllar'da Charles Dickens, 19. yüzyıl eğitim sisteminde faydacılık yaklaşımının kullanılmasını eleştirir. Sadece gerçeklere ve akla değer verilen bir okul kuran, Thomas Gradgrind adlı eski bir tüccar, faydacı felsefenin katı ve pratik ilkelerini temsil eder. Çocuklara günlük yaşamlarında kullanabilecekleri mantıklı ve somut şeylerin öğretilmesi gerektiğini iddia eder. Bu nedenle, Gradgrind ve fabrika sahibi arkadaşı Joshua Bounderby, insanları akıl ve somut gerçeklikten uzaklaştıran hayal gücünün ve duyguların, çocuk eğitiminde yeri olmadığını düşünürler. Ancak Dickens, faydacı anlayışa göre eğitilmiş çocukların yetişkin yaşamlarında kişisel ve ahlaki sorunlar yaşadıklarını gösterir. Gradgrind'in eski öğrencisi Bitzer, sadece kendi çıkarını gözeten bencil ve ahlaksız bir kişi olarak yetişir. Gradgrind'in çocukları Tom ve Louisa da faydacı anlayışla yetiştirilmenin olumsuz etkilerini tecrübe ederler. Faydacılık ilkeleriyle yönetilen bir ailede doğmuş olan Tom, ahlaki değerleri hiçe sayarak kumar borçlarını ödemek için Bounderby'nin bankasını soyar. Öte yandan, Louisa duygularını ve yaratıcı ruhunu bastırmanın sıkıntısını çeker. Faydacılık anlayışının çocuk gelişimi üzerindeki olumsuz etkilerine değinen Dickens, çocukların zihinsel ve ahlaki açılardan gelişmiş bireyler olarak yetişebilmeleri için eğitim sisteminin sadece aklın değil duyguların ve hayal gücünün gelişimi üzerinde de durması gerektiğine inanır. Bu doğrultuda yazar, kendisine çocukluğunda duyguları ve hayal gücünü takdir etmesi öğretilen Sissy Jupe'un, faydacılık ilkelerine bağlı olan karakterlerin aksine özverili ve sevecen davranışlarından ötürü saygı duyulan erdemli, yaratıcı ve duyarlı bir yetişkin haline geldiğini gösterir. Bu çalışma, *Zor Yıllar*'ı inceleyerek Dickens'in duygulara karşı salt mantığı destekleyen faydacılık felsefesini eleştirdiğini ve çocukları aklın yanı sıra duygulara, hayal gücüne ve ahlaki değerlere önem vermeleri yönünde teşvik eden bir eğitim sistemini savunduğunu ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Anahtar Sözcükler: *Charles Dickens, Zor Yıllar, faydacılık, çocuklar, eğitim*

Abstract

In *Hard Times*, Charles Dickens criticizes the use of utilitarian approach in 19th-century education system. Having established a school where only facts and reason are valued, Thomas Gradgrind, an old merchant, epitomizes hard and practical principles of utilitarian philosophy. He claims that children should be taught logical and concrete things which can be used in their daily lives. Therefore, Gradgrind and his friend Joshua Bounderby, a factory owner, believe that imagination and emotions which distract people from reason and material reality have no place in children's education. However, Dickens shows that children who have been educated according to utilitarian

* Bu çalışma, 9 Nisan 2018 tarihinde düzenlenmiş olan *İngiliz/Amerikan Edebiyatlarında Çocuk, Eğitim ve Toplumsal Gelişim* adlı konferansta sunulan sözlü bildirinin genişletilmiş halidir.

** Dr., duzgunsebnem@gmail.com

understanding experience personal and moral problems in their adult lives. Bitzer, a former student of Gradgrind, grows up as a selfish and an immoral person who seeks only his own benefit. Gradgrind's children Tom and Louisa also experience the negative influences of utilitarian upbringing. Born into a family governed by utilitarian principles, Tom disregards moral values and robs Bounderby's bank to settle his gambling debts. On the other hand, Louisa suffers from suppressing her feelings and imaginative soul. Referring to the negative effects of utilitarian understanding on child development, Dickens believes that the education system should focus not only on the development of mind but also on the development of emotions and imagination so that children can grow up as individuals whose mental and moral sides are developed. Accordingly, the writer shows that unlike those characters that are adhered to utilitarian principles, Sissy Jupe, who was taught to appreciate emotions and imagination in her childhood, has become a virtuous, creative and sensitive adult respected for her selfless and loving behaviours. The present study examines *Hard Times* to argue that Dickens condemns utilitarian philosophy which supports pure logic against feelings, and argues for an education system that encourages children to value emotions, imagination, and morals as well as reason.

Keywords: *Charles Dickens, Hard Times, utilitarianism, children, education*

Charles Dickens, 19. yüzyıl sanayi toplumunda gelişen ve somut, ölçülebilir ve yarar sağlayan bilgi ve davranışların edinilmesini teşvik eden faydacılık yaklaşımı eleştirir. *Zor Yıllar* adlı romanında da faydacılık yaklaşımının eğitim sisteminde kullanılması sonucunda hayal gücü sınırlanmış, duygularını bastıran, kendi çıkarları için insani ve ahlaki değerleri yok sayan bireylerin yetişmesini eleştirir. Bu çalışmanın amacı, yazarın faydacılık anlayışının çocukların hayal güçleri ve ahlaki değerlerinde yarattığı olumsuz etkilere yönelik eleştirilerini irdelemektir. Bu maksatla, faydacılık anlayışının ilkelerinden bahsedilerek faydacılık felsefesinin Viktorya döneminde eğitim alanında kullanılmasının olumsuz etkileri üzerinde durulacak ve Dickens'ın romanında bu meselenin nasıl ele alındığı örneklerle açıklanacaktır.

İlk defa Jeremy Bentham tarafından isimlendirilen faydacılık (utilitarianism) anlayışı, 18. yüzyıl sonu ile 19. yüzyıl başlarında ortaya çıkmış ve Endüstriyel Devrim zamanında gelişmeye devam etmiştir (Liveley 218). Temsilcileri arasında John Stuart Mill, Adam Smith ve James Mill'in bulunduğu faydacılık anlayışı, bir eylem mutluluk ve zevk getirdiği takdirde iyi, kötülük ve üzüntü meydana getirdiği takdirde ise kötüdür inancına dayanır ve ahlaki açıdan doğru olanın "*en fazla zevk ve en az acı*" sağlayan davranışın olduğunu savunur (Bunnin ve Yu 717). Bu nedenle, Bentham'ın "*en çok sayıda kişiye en yüksek düzeyde mutluluk*" ilkesi faydacılık anlayışının temelini oluşturur (Bentham 244). John Stuart Mill de, *Utilitarianism* adlı eserinde faydacılık anlayışının temel ilkelerinden bahseder: "*Eylemler mutluluk yarattığı için doğru, mutluluğun aksini yarattığında yanlıştır. Mutluluktan kasıt zevk almak ve acı çekmemektir; mutsuzluktan kasıt ise üzüntü ve zevk yoksunluğudur*" (7). Bu bağlamda, faydacılığın temel ilkelerden biri de ahlaki ve politik değerlerin insanlara mutluluk getirdiği sürece önemli olmalarıdır (Mulgan 1, 2). Bu anlayışa göre, birey tarafından alınan karar, diğer kişilere zarar verecek dahi olsa sağlayacağı yarar zararın önüne geçtiği sürece etik sayılmalıdır (Deckop189). Etik ve politika alanlarında iyi ve kötü kavramlarını tartışan Bentham, iyi ve kötünün belirlenmesinde toplumun geneli yerine bireyin mutluluğunun

temel alınması gerektiğini öne sürerek “*özel etik*” kavramını geliştirir (Hart xciv). Bentham’a göre kişiler eylemde bulunurlarken “*yarar, avantaj, zevk veya mutluluk*” gözetirler ve “*aksilik, üzüntü, kötülük veya mutsuzluğun ortaya çıkmasını*” engellemeye çalışırlar (*Principles* 2). Bentham, bu ilkeden hareketle, toplumun genel refahını gözeten yasalar ile bireylerin mutluluğu ve davranışlarıyla ilgilenen özel etik arasında çatışmanın mümkün olduğunu; bu nedenle toplum için yararlı olanın bireyin mutluluğu için yararlı olmayabileceğini belirtir: “*(Bireyin içinde bulunduğu) toplum için yararlı görünen her eylemi birey de yerine getirmelidir; fakat yararlı görünen her eylemin gerçekleştirilmesi konusunda yasa koyucular bireyleri zorlamamalıdır*” (*Principles* 144).

Yarar ve mutluluk kavramlarına odaklanan faydacılık anlayışı üzerine kurulan eğitim sistemi, toplumda belirli işlevleri olan, mutlu bireyler yetiştirmeyi amaçlar (Gutmann 70). James Mill, eğitimin insanı “*ilk önce kendisine, daha sonra diğerlerine*” fayda sağlayan bir birey haline getirdiğini savunur (139). Bu amaçla, bireylere “*onur ve emekle edinilmiş bir yaşantı*” sürdürebilmeleri ve “*gelecekte kendilerine yarar veya güvenlik sağlayacak ... iyi bir gruba dahil [olmaları]*” için “*aşırı duygusallık*” ve “*tembellik[ten]*” uzak durmaları öğretilmelidir (Bentham, “*Chrestomathia*” 8-9). Faydacılık anlayışından etkilenen eğitim sistemi, bireylerin toplum içinde saygın bir yer edinerek mutlu olmalarını ve çevresindekilere fayda sağlayarak onları mutlu etmelerini hedefler (McDonough 823). Özellikle 19. yüzyılın son çeyreği ile 20. yüzyılın ilk çeyreğinde faydacılık yaklaşımının eğitim alanında etkili olmasıyla, öğrencileri akademik yaşantıya hazırlayan üniversite eğitiminin dışına çıkılarak bireylere kişisel ve toplumsal yaşantılarında ihtiyaç duyacakları pratik bilgilerin öğretilmesi hedeflenmiştir (Schiro 134). Mantiği duygulara üstün tutan faydacılık anlayışını benimseyen orta sınıf mensupları, çocuklara “*çok çalışma ve sade yaşantı sürme*” ilkelerinin aşılmasını ve iş yaşamına yönelik eğitim verilmesini doğru bulmuşlardır (Nelson 192-193). Bu nedenle, çocuklarını paralı okullara göndererek akademik bilgilerden ziyade orduda, kolonilerde veya devlet kurumlarında çalışmaları için işlerine yarayacak bilgileri öğrenmelerini amaçlamışlardır (McDowall 140). Alt sınıflardan gelen yoksul çocuklar ise okula gitme şansını bulamadan erken yaşlarda çalışmaya başlamak ya da eğitimin herkes için ücretsiz hale geldiği 1891 yılına kadar az ücret ödeyerek çalışma hayatında gerekli olan okuma, yazma ve basit matematik bilgilerinin öğretildiği yerel okullara gitmek zorundaydılar (Shuter 16, 17). Viktorya döneminin ezberci, faydacı ve hayal gücüne yer vermeyen eğitim sistemi, dönemin müfettişlerinden biri tarafından eleştirilir:

Çocukları gerçekten okuma, yazma bilmeden veya matematik problemleri yapamadan okuma, yazma ve matematik sınavları yapmak mümkün. Yılın başında her seviyeye uygun bir kitap seçilir. Çocuklar tüm yıl bu kitabı tekrar tekrar okurlar. Müfettiş geldiğinde çocuklar bu kitaptan bir ya da iki cümle okuyabilirler; fakat başka kitapları kolayca okuyamazlar. (içinde Shuter 18)

Zor Yıllar'da Thomas Gradgrind adlı yaşlı, eski bir tüccarın kurduğu okul, Viktorya döneminde faydacılık anlayışının çocuklara aşılandığı okulların bir taklididir. Bu okulda öğrencilerden merak etmeleri, sorgulamaları ve hayal kurmaları değil; sorgulamadan, sınıfta tek otorite olan öğretmen tarafından verilen bilgileri olduğu gibi kabul etmeleri ve ezberlemeleri istenir. Öğrenciler “gerçeklerle doldurulması gereken küçük sürahiler” gibi görüldüklerinden kendilerinden materyalist-kapitalist sistemin temsilcisi olan sınıf öğretmenin öğrettiği bilgileri edilgen bir biçimde almaları beklenir (Dickens 2). Romanın anlatıcısı, öğrencilerin duygusal, düşünsel ve ahlaki gelişimleri için gerekli olan merak duygusunun faydacılık anlayışıyla düzenlenen eğitim sisteminde yeri olmadığına vurgu yapar: “[B]u şanssız çocuklar hiçbir zaman merak etmemeliydiler. Madde bir, söylenilen her şeye inanmalılar. Madde iki, her şeyi politik ekonomi düzleminde anlamalılar. ... [T]üm maddeler çocukların asla merak etmemeleri konusunda mutabıktı” (Dickens 44). Bu şekilde, anlatıcı tek amacı çocukları kapitalist iş gücüne katmak olan mevcut eğitim sisteminde çocukların merak ve sorgulama yetilerinin gelişmesinin önüne geçildiğini ifade eder.

“Gerçekler ve hesaplarla ilgilenen bir adam” olan ve maddi zenginliğini duygularını bastırarak mantığıyla hareket etmesine bağlayan Gradgrind’ın kurduğu okulda da kendisinin benimsediği faydacılık felsefesi öğretilir (Dickens 2). Bu okulda sadece günlük hayatta işe yarayan, çocukların kapitalist ekonomide hayatta kalmalarını sağlayacak bilgiler öğretilirken gerçeklerle örtüşmeyen hayal ürünü olan ya da “rakamlarla ifade edilemeyen” şeyler öğretilmez (Dickens 20). Okulu denetlemeye gelen Gradgrind, çocuklara merak etmeyi, hayal etmeyi ya da düşünmeyi değil sadece herkesin benimsediği, hayatta işe yarayacak gerçeklerin öğretilmesi gerektiğini söyler: “Pekâlâ, istediğim tek şey Gerçekler. Bu erkek ve kız çocuklarına Gerçeklerden başka şey öğretmeyin. ... Bu kendi çocuklarımı yetiştirmekte kullandığım ilkedir ve bu çocukları yetiştirmekte de aynı ilkeyi kullanıyorum. Gerçeklere bağlı kalın bayım!” (Dickens 1). Faydacılık anlayışını benimseyen Gradgrind’ın okulunda öğrencilere tek gerçekliğin bireye yarar sağlayan ve mutluluk getiren şeyler olduğu, bu nedenle kişilerin ahlaki değerleri önemsemeden gerçekleştirdikleri her eylemde kendi menfaatlerini gözetmeleri gerektiği öğretilir: “Her şeyin karşılığının ödenmesi Gradgrind’ın felsefesinin temel ilkesiydi. Karşılığını almadan hiç kimse herhangi birine hiçbir şekilde hiçbir şey vermemeli veya hiç kimseye yardım etmemeliydi. Minnet duygusu ortadan kaldırılmalı ve bu duygudan doğan erdemler var olmamalıydı” (Dickens 258).

Ancak Dickens, çıkar, fayda ve bencillik üzerine kurulu eğitim anlayışını eleştirerek böyle bir eğitimin ahlaki değerlerde yozlaşmaya neden olacağını savunur. Çocuklara faydacılık anlayışını aşıl原因an Grandgrind’ın okulundan mezun olan Bitzer, yetişkin bir birey olduğunda aldığı eğitimin etkisiyle özel hayatında ve iş yaşantısında kendi mutluluğunu ve çıkarını her şeyden ve herkesten

üstün tutar. Bitzer için kendi çıkarı ve refahı o denli önemlidir ki babasının ölümünün ardından yoksul ve yalnız kalan annesine, kendisine herhangi bir yardımı dokunamayacağını bildiği için maddi ya da manevi hiçbir yardımda bulunmaz. Gradgrind'in damadı Josiah Bounderby'nin bankasında çalışmaya başladığında ise işyerinde daha iyi bir konuma gelebilmek için saygın olarak görülen “baş ajanlık ve muhbirlik” görevlerini yaparak bankada olup bitenlerden Bounderby’i ve yardımcısı Mrs Sparsit’i haberdar eder (Dickens 103). Çocukken minnet, şefkat ve acıma gibi duygulardan yoksun olarak eğitildiğinden mezun olduğu okulun kurucusu olan Gradgrind’ın hırsızlıkla suçlanan oğlu Tom’a karşılıksız yardım etmeyi de reddeder:

Genç Bay Tom’u Bay Bounderby’e teslim etmek için Coketown’a geri götüreceğim. Bayım, o zaman Bay Bounderby’nin beni genç Bay Tom’un konumuna getireceğinden hiçbir şüphem yok. ... Sizin de bildiğiniz gibi sosyal sistemin tümü kişisel çıkara dayalı. Daima gözetmeniz gereken şey kendi menfaatiniz. Bu tutunacağınız tek şey. Bizler böyle yetiştirildik. (Dickens 257-58)

Faydacı prensiplerinin ahlaki değerleri hiçe sayarak kendi menfaatinin gözetilen bir birey yarattığını gören Gradgrind, hayal kırıklığı ve üzüntü içerisinde Bitzer’ın “bir kalbi” olup olmadığını sorgular; fakat aldığı cevap, faydacılık anlayışıyla düzenlenmiş eğitim sisteminin insanları bencil ve hissiz olmaya itmekten başka bir işe yaramadığını kanıtlar niteliktedir: “Gerçekten şaşkınlığım Bayım,” diye karşılık verdi eski öğrencisi tartışmacı bir edayla, ‘Sizin bu kadar savunulması imkansız bir argüman üretmeniz şaşırtıcı. Okul masraflarım ödendi; bu bir al-ver meselesiydi; okulu bitirdiğimde bu alışveriş de bitmiş oldu’ (Dickens 258). Dickens, eğitimi sadece bir “al-ver” meselesi olarak gören Bitzer aracılığıyla faydacılık anlayışla yetişmiş çocukların kapitalist sistemde bireysel, maddi başarılar elde etmek için ahlaki değerleri hiçe sayabileceklerini gösterir.

“Son derece işini bilen,” “katı,” “baskıcı” her şeyi “cebinde daima taşıdığı cetveli, pergeli ve çarpım tablosuyla” (Dickens 1, 2) ölçmeye çalışan bir baba olan Gradgrind’ın oğlu Tom da faydacılık anlayışına göre eğitilir ve Bitzer gibi kendi çıkarını gözeterek ahlaki ve insani değerlere önem vermez. Bu nedenle, fabrika sahibi, varlıklı bir iş adamı olan Bounderby’nin kendisinden oldukça genç olan kız kardeşi Louisa’ya evlilik teklif etmesini faydacı bakış açısından değerlendirir: “Bana çok düşkünsün değil mi Loo? ... Kafamdaki şeyi yapmaya karar verirsen [Bounderby ile evliliğinin] bana çok yararı olacak. Benim için muhteşem bir şey olacak. Bu evlilik beni olağanüstü mutlu edecek” (Dickens 84). Tom kendi çıkarını her şeyden ve herkesten üstün tuttuğu için kız kardeşinin kendisine olan sevgisini kullanarak kocasından borçlarını ödemesi için para istemesi yönünde de baskı yapar: “Sen onun küçük evcil hayvanısın, onun gözdesisin; senin için her şeyi yapar. Bana duymak istemediğim bir şey dediğinde ‘Kız kardeşim Loo incinecek ve hayal kırıklığı yaşayacak Bay Bounderby’ demem yeterli” (Dickens 46). Louisa’nın evliliğini çıkar ilişkisi olarak değerlendiren Tom, ihtiyacı olan parayı kocasından istemediği için kız kardeşine öfkelenir ve kendi menfaatinin kız kardeşinin duygularından veya

mutluluğundan daha önce geldiğini gösterir: “[Louisa] yaşlı Bounderby’le kendi için veya onun için değil benim için evlendi. O halde, neden kocasından istediğim şeyi benim için almıyor?” (Dickens 158). Romanın anlatıcısı, Tom’un bencil ve çıkarıcı oluşunu erken yaşlarda faydacılık anlayışına göre eğitilmesine bağlar:

Anormal bir şekilde baskıcı bir sistemde yetiştirilmiş genç bir beyefendinin ikiyüzlü olması çok dikkat çekiciydi; fakat Tom’un durumu tam da buydu. Beş dakika bile kendi başına bırakılmamış genç bir beyefendinin kendine mukayyet olamaması çok ilginçti; fakat Tom işte bu durumdaydı. Hayal gücü beşigindeyken öldürülmüş genç bir beyefendinin hala adı duygular şeklinde zuhur eden hayal gücünün silueti tarafından rahatsız edilmesi izah edilemezdi; fakat kuşkuya mahal vermeyecek şekilde Tom işte böyle bir canavardı. (Dickens 118)

Yaşadığı hayattan aslında memnun olmayan Tom, kendisini hayal gücünden, hislerden yoksun menfaatçi bir canavara dönüştüren, her şeyi sayılarla ve mantıkla açıklamaya çalışan faydacılık anlayışını eleştirir: “*Lafını çok duyduğumuz Gerçeklerin hepsini ... ve bunları bulan Şahısların ve insanların tümünü toplamayı ve bin tane barut fişasını altlarına yerleştirip hepsini birlikte havaya uçurmaya dilerdim!*” (Dickens 46). Faydacılık anlayışıyla eğitilmesinin öcünü almak isteyen Tom, eğlenmek için kumar oynamaya başlar, borçlarını ödemek için de Bounderby’nin bankasından para çalıp suçu yoksul bir işçiye yükler. Babasına ise yaptığı ahlakdışı eylemlerden dolayı hiçbir rahatsızlık duymadığını açıklar: “*Birçok insan kendilerine güvenilerek işe alınıyor; fakat bunlardan birçoğu namussuz çıkıyor. Bunun bir kanun olduğunu yüzlerce kez senden duydum. Şimdi kalkıp da bu yasaları nasıl düzeltibilirim? Diğerlerini bu sözlerle rahatlattın baba. Kendini de bu şekilde rahatlat!*” (Dickens 255). Böylelikle Tom, ahlaki değerlerini yitirerek bencil bir insana dönüşmesinden faydacılık anlayışını kendisine aşılamanı sorumlu tutar.

Charles Dickens, *Zor Yıllar*’da faydacılık yaklaşımı temelinde eğitilen çocukların sadece ahlaki değerlerinin değil hayal güçlerinin de olumsuz etkilenmesini eleştirir. Yalnızca mantıklı, somut ve tartışılmaz gerçeklerin kişilerin hayatında faydalı olacağını savunan Gradgrind, soyut formda olan hayallerin çocukların zihninden silinmesi için çabalar: “*Gradgrind, ağzına kadar gerçeklerle dolu bir topa benziyordu ve tek atışta çocukları çocukluğun diyarlarından söküp almaya hazırdu. Yok edilmesi gereken taze, genç hayallerin yerine geçecek sert mekanik bir nesneyle dolu çinko kaplı bir araca da benziyordu*” (Dickens 2). Gradgrind’ın hayal gücünü yok sayarak somut gerçeklere aşırı derecede bağlı kalmasını alaylı bir dille eleştiren Dickens, çocukların faydacılık anlayışla yürütülen eğitim sisteminde hayal kurlmalarının önüne nasıl geçildiğini de gözler önüne serer. Grandgrind ile birlikte okulu denetleyen Bounderby rasyonel, materyal dünyayla örtüşen gerçeklere abartılı derecede bağlı olduğundan çocuklara gerçek hayatta var olması mümkün olmayan şeyler üzerinde düşünmemelerini söyler. Bounderby’e göre atlar evin içinde gezmediklerinden çocuklar üzerinde at resimleri olan kâğıtlarla duvarları kaplamayı düşlememeliler veya çiçeklere basılması gerçek

hayatta yasak olduğundan çiçek desenli halılar kullanmayı hayal etmemeliler. Hayal gücü yüksek bir öğrenci olan Cecilia (Sissy) Jupe evini çiçek desenli bir halıyla döşeyebileceğini söylediğinde ise Boudnerby kendisine karşı çıkararak imkânsız şeyleri düşlemekten vazgeçmesini ister:

[H]ayal etmemelisin ... Bu kadar! Asla hayal etmemelisin. ... Hayal kelimesini bir kenara atmalısın. Onunla bir işin yok. Günlük hayatta kullanılan temel eşyalarda veya süs eşyalarında gerçeğe ters düşen hiçbir şey olmamalı. Gerçekte çiçeklerin üstünde yürüyemezsin; bu nedenle, halının üstünde bulunan çiçeklerin üstünde de yürüyemezsin. ... Bunların yerine kanıtlanabilir ve gösterilebilir olan, temel renklerden yapılmış geometrik desenleri kullanmalısın. İşte yeni bulgu bu. İşte gerçek. İşte zevk.” (Dickens 6)

Boudnerby gibi ölçülebilir ve kanıtlanabilir gerçeklerle ilgilenen Gradgrind da Sissy'nin cüceler, cinler gibi doğüstü yaratıklardan bahsederek hayal gücüne hitap eden, “*zarar verici, mantıksız*” hikâyeler okumasına karşı çıkar (Dickens 43). Gradgrind hayal gücünün günlük hayatta bir fayda sağlamadığına inandığından kendi çocuklarına da düş kurmayı değil her şeyi mantıkla açıklayarak somut hale getirmeyi öğretir. Bu nedenle, aydaki çukurları hayallerinde insan yüzüne dönüştüren çocukların aksine küçük Gradgrindlar “*hiçbir zaman ayda bir insan yüzü görmemişlerdi,*” ayın yüzeyinde kraterlerden başka bir şey olmadığını “*daha doğru dürüst konuşmayı öğrenmeden önce*” öğrenmişlerdi (Dickens 8). Fakat yine de hayali dünyayı merak eden küçük Grandgrindlar, “*bir şekilde hayata tutunan doyurulmamış hayal güçleri*” yüzünden babalarının izni olmadan olağandışı gösteriler sergileyerek insanları düş kurmaya yönlendiren sirk cambazlarını izlemeye giderler (Dickens 11). Hayallerin gerçek dünyayla bağlantıyı kestiğine ve kişileri mantıklı düşünmekten alıkoyduğuna inanan Gradgrind ise bu duruma sinirlenir: “*Sizler! Thomas ve sen [Louisa]! Bilim dallarının önünüzde açık olduğu sizler! Gerçeklerle dolu olduğunuzun sanıldığı sizler! Matematiksel doğrularla eğitilmiş olan sizler işte buradasınız. ... Böylesine aşağılanmış bir durumdasınız! Buna inanamıyorum*” (Dickens 11).

Gradgrind, mantık üzerine kurulu faydacılık anlayışının bilim ve endüstri çağında hayatta başarı getireceğine dair inancını, hem oğlunun hem de kızının mutsuz ve amaçsız iki birey haline geldiklerini gördüğünde sorgulamaya başlar: “*Bazı insanlar, ... aklın bilgeliğine inandıkları gibi kalbin bilgeliğine de inanırlar. Ben böyle düşünmedim; fakat dediğim gibi şu an emin değilim. Sadece aklın yeterli olduğunu düşündüm. Ancak tek başına yeterli olmayabilir*” (Dickens 199-200). Grandgrind'ın salt aklın gücüne olan inancı Tom'un kendi menfaati için para çalması ve kızı Louisa'nın yaptığı mantık evliliğinden ötürü mutsuz olması sonucunda büyük ölçüde sarsılarak yerini pişmanlığa bırakır:

‘Benimsediğim sistemin faydasını kendime kanıtladım ve bu sistemi katı bir şekilde yönettim. Şimdiyse bu sistemin başarısızlıklarının sorumluluğunu üstlenmeliyim. ... [Bu sistemi yürütürken] sadece doğru olanı yapmaya çalıştım.’ dedi Gradgrind içten bir şekilde ve gerçekten de doğru yaptığını sanmıştı. Engin derinlikleri küçük, değersiz çubuğuyla ölçerken ve paslı, birbirine bitişik ayaklı pergeliyle evrende dolarken büyük şeyler başarmayı amaçlamıştı. Zamanın sınırlarında gürültücü birçok arkadaşından daha kararlı bir şekilde yaşamın çiçeklerini yok ederek dönüp durmuştu. (Dickens 198-99)

Böylelikle Gradgrind, sadece mantıkla hareket etmenin hayatta en fazla yararı ve mutluluğu getirdiğine olan inancının yersiz olduğunu kabullenir. Dickens bu durum aracılığıyla, özellikle orta sınıf tarafından benimsenen, hayal gücüne ve duygulara önem vermeyen faydacılık anlayışının toplumda kişisel ve ahlaki sorunlara yol açarak insanları mutsuzluğa ve hayal kırıklığına ittiğini gösterir.

Öte yandan yazar, hayal eden, mantığı ve duyguları birleştiren, ahlaki değerlere önem veren alt tabakalardan gelen karakterlerin faydacılık anlayışını benimseyen karakterlerden daha mutlu ve erdemli bir yaşantı sürdüklerine işaret eder. Gradgrind ve Bounderby tarafından mantıklı düşünememekle suçlanan Sissy Jupe, mantığın yanında duygularıyla da hareket ettiğinden insanları ve yaşadığı çevreyi daha geniş bir açıdan değerlendirerek hayatta daha doğru kararlar alarak mutlu olmayı başarır. Gradgrind, faydacılık anlayışını benimsemede başarısız olan Sissy'nin duygularını baskılayarak makineleşmiş insanların aksine “*bölünebilen*” bir nesne olmadığını ve insanlarla kurduğu samimi, duygusal ilişkiler sayesinde kendisini mutlu edebilecek bir birey olduğunu kabul eder (Dickens 82). Sevecen ve eğlenceli bir babanın büyüttüğü Sissy, çocuklarıyla arasına “*yapay engeller*” koyan sert ve mesafeli bir baba olan Gradgrind’ın çocuklarından sevecenliği, hoşgörülüğü ve yaşam enerjisiyle de ayrılır (Dickens 88). Küçük yaşlardan itibaren duyguların hayatta başarılı olmanın önüne geçtiği için bastırılması gerektiği öğretilen Louisa, mutlu ve neşeli olan Sissy’nin aksine “*hissiz, mağrur ve soğuk*” bir kadın olarak yetişir (Dickens 92). Hayatında hiçbir zaman Sissy gibi duygularını rahatça ifade edememenin sıkıntısını yaşayan Louisa, bu durumdan kendisini sert ve katı bir şekilde faydacılık anlayışına göre eğiten Grandgrind’ı sorumlu tutar:

Beni o kadar dikkatli eğittin ki hiçbir zaman bir çocuğun kalbini taşımadım. Beni o kadar iyi yetiştirdin ki hiçbir zaman bir çocuğun kurduğu hayali düşleyemedim. Benimle o kadar akılcıca ilgilendin ki baba, doğduğum günden bu yana hiçbir zaman çocuksu bir inanca veya korkuya kapılmadım. (Dickens 90)

Ruhunun “*incelikleri[ni]*” ve kalbinin “*hisleri[ni]*” çocukken yitiren Louisa, babasına kendisini “*yaşarken ölüm[e]*” mahkûm ettiğini söyler (Dickens 193). Fakat Sissy’nin “*sevecen kalbi*” sayesinde faydacılık yaklaşımının getirdiği sert ve katı tutumundan sıyrılarak akıl kadar duyguların da önemli olduğunu anlar (Dickens 202). Ayrıca Louisa, hayal gücü gelişmiş Sissy’den “*masum ve boş hayallerin asla küçümsenmemesi [gerektiğini],*” insanların “*makinelere ve gerçeklerden oluşan yaşantılarını ... hayali incelikler ve zevklerle*” güzelleştirebileceklerini de öğrenir (Dickens 267).

Sissy, kişisel menfaatleri ön plana çıkararak faydacı eğitimle eğitilerek ahlaki değerleri yozlaşan karakterlerin aksine, kendi çıkarlarını düşünmeden diğer insanlara yardım eder. Bu nedenle, kız kardeşi olarak gördüğü ve mutsuz bir evliliği olan Louisa’nın kötü niyetli olduğunu düşündüğü Harthouse’a karşı ilgi duyması kendisini endişelendirir. Louisa’nın toplumdaki itibarını

korumak için kendi onurunun kırılacağını veya mutsuz olacağını düşünmeden Harthouse'tan Coketown'ı terk edip Louisa ile bir daha görüşmemesini ister. Sissy'nin içtenliği, samimiyeti ve "kibarlık ve kararlılık karışımı" üslubu "ahlaki değerleri olan" bir birey olarak yetiştirilmemesine rağmen Harthouse'u etkiler (Dickens 208). Harthouse, Sissy'nin kendi çıkarını düşünmeden Louisa'nın mutluluğu için çabaladığına ikna olduğundan kasabayı terk etmeyi kabul eder ve bu kabullenişinde Sissy'nin içten davranışlarının payının olduğunu vurgular: "Bir adamın bundan daha saçma bir duruma düşürüldüğünü sanmıyorum. ... Ama başka çıkar yol yok. ... Hiçbir elçinin benimle bu kadar başarılı bir şekilde konuşabileceğine pek ihtimal vermediğimi de izninizle söylemeliyim" (Dickens 210). Başkalarının yararını ve mutluluğunu düşünen Sissy, bireylerin kendi mutluluklarını ve menfaatlerini gözetmelerini öğreten faydacılık felsefesi doğrultusunda eğitilen Bitzer'dan da ahlaki ve insani açılardan üstün olduğunu kanıtlar. Bitzer, işyerinde yükselmek için okulunda okuduğu Gradgrind'a olan minnetini unutarak Tom'u Bounderby'e teslim etmeye çalışır, ancak Sissy yanlarında çalıştığı Grandgrindlar'ın mutluluğunu ve huzurunu düşündüğünden kendisi gibi yeryüzünde "bireysel çıkar" dışında insani değerlerin olduğuna inanan sirk sahibi Sleary'den Tom'u saklamasını ve İngiltere'den kaçması için yardım etmesini ister (Dickens 262).

Dickens Sissy'nin Bitzer'ın ve Gradgrind'ın çocuklarının aksine sevecen ve yardımsever oluşunu küçük yaşlarda "salt gerçeklere az değer ver[en]," hayal gücü "varoluşlarının temeli" olan sirk çalışanlarının arasında büyümüş olmasına bağlar (Dickens 33). Gradgrind ve Bounderby'nin temsil ettikleri çıkar ve mantık odaklı kapitalist ailelerden farklı olarak, sirkte çalışanlar birbirlerine her koşulda yardım eden, birbirlerinin mutluluğunu düşünen sevecen bir aile düzeni kurarlar: "Bu insanlar şaşkıncı derecede kibar ve çocuksuydular, keskin davranışlar sergilemede beceriksizdiler ve birbirlerine yardım etmeye ve merhamet göstermeye daima hazırlardı" (Dickens 31). Sissy'i ailelerinin bir parçası olarak gördükleri için isteği üzerine Tom'u sirklerinde saklamayı kabul ederler. Önceleri, sirk çalışanlarını önemsiz işlerle uğraşan "gürültücü böcekler" (Dickens 10) olarak gören Gradgrind, oğlunu merhametli ve duyarlı bu insanların kurtardığını görünce hayatta sadece rakamların, mantığın ya da kanıtlanabilir gerçeklerin başarı getirdiğine olan inancını yitirir. Bu nedenle, duyguları ve mantıklarını bir arada kullanarak mutlu olmayı başaran Sissy ve sirk çalışanları gibi "katı teorilerini ortaya çıkan durumlara göre esneten, gerçeklerini ve hesaplarını İnanç, Umut ve Yardımseverlik uğruna kullanan" biri olmaya karar verir (Dickens 266). Böylelikle, yıllardır benimsediği faydacılık felsefesinden vazgeçen Gradgrind, "hayatında hakikatten başka bir şey istemediği günlerle kıyaslandığında daha âlim ve daha iyi biri" haline gelir (Dickens 247).

Zor Yıllar'da sadece mantıklarıyla hareket eden ve çıkar odaklı yaşayan karakterlerin mutsuzluklarını ve hayal kırıklıklarını dile getiren Dickens, kişilerin davranışlarını sağladıkları

yarara göre sınıflandıran faydacılık anlayışını eleştirir. Yazar romanında, Tom ve Bitzer gibi faydacılık anlayışla eğitilmiş, hayal gücünden yoksun çocukların ilerleyen yaşlarında duygularını bastıran, salt kendi çıkarları peşinde koşarak insani ve ahlaki değerlere önem vermeyen kişiler haline geleceklerini iddia eder. Öte yandan, Sissy gibi faydacılık anlayışla yetişmemiş çocukların duygularını ve mantıklarını birlikte kullanarak hareket eden, sadece kendi çıkarlarına odaklanmayıp başkalarının yararını da düşünen, sevecen, mutlu ve yaratıcı bireyler olarak yetişeceklerini gösterir. Faydacılık anlayışının sanılanın aksine kişilere mutluluk getiremeyeceğini ileri süren Dickens, endüstri devrimiyle gelişen yarar ve mutluluk üzerine odaklı eğitim sisteminin topluma zihinsel, ahlaki ve insani yönlerden güçlü bireylerin kazandıramayacağını savunur. Bu nedenle yazar, çocuklara erken yaşlardan itibaren hayal gücünün, duyguların ve ahlaki değerlerin mantık kadar değerli olduklarının öğretilmesi gerektiğini vurgular.

KAYNAKÇA

- Bentham, Jeremy. "Chrestomathia." *The Works of Jeremy Bentham, Now First Collected; under the Superintendence of His Executor, John Bowring*. Ed. Southwood Smith. Vol. 8. Edinburgh: W. Tait, 1843. 1-193. Baskı.
- Bentham, Jeremy. *Principles of Morals and Legislation*. Edinburgh: Stevenson &Co., 1789. Baskı.
- Bunnin, Nicholas, and Jiyuan Yu. *The Blackwell Dictionary of Western Philosophy*. Malden: Blackwell, 2004. Baskı.
- Deckop, John R. "Conceptual Tools for Studying the Ethics of Human Resource Management." *The Handbook of Human Resource Management Education Promoting an Effective and Efficient Curriculum*. Ed. Vida Gulbinas Scarpello. Thousand Oaks, CA: Sage Publications, 2008. 185-201. Baskı.
- Dickens, Charles. *Hard Times*. London: J. M. Dent&Sons, 1920. Baskı.
- Gutmann, Amy. "What's the Use of Going to School?" *Mill's Utilitarianism: Critical Essays*. Ed. David Lyons. Oxford: Rowman & Littlefield, 1997. 67-85. Baskı.
- Liveley, J. F. "Utilitarianism." *Dictionary of Modern Political Ideologies*. Ed. M. A. Riff. Manchester: Manchester UP, 1987. 218-20. Baskı.
- McDonough, Kevin. "Utilitarianism." *Encyclopedia of Educational Theory and Philosophy*. Ed. D. C. Phillips. Los Angeles: SAGE, 2014. 821-23. Baskı.
- McDowall, David. *An Illustrated History of Britain*. Essex: Longman, 1989. Baskı.
- Mill, James. *James Mill: Political Writings*. Ed. Terence Ball. Cambridge: Cambridge UP, 1992. Baskı.
- Mill, John Stuart. *Utilitarianism (Second Edition)*. Ed. George Sher. Indianapolis: Hackett, 2001. Baskı.
- Mulgan, Tim. *Understanding Utilitarianism*. Oxon: Routledge, 2014. Baskı.
- Nelson, James G. "The Victorian Social Problem Novel." *A Companion to the Victorian Novel*. Ed. William Baker and Kenneth Womack. Westport: Greenwood, 2002. 189-209. Baskı.
- Schiro, Michael. *Curriculum for Better Schools: The Great Ideological Debate*. Englewood Cliffs, NJ: Educational Technology Pub., 1978. Baskı.
- Shuter, Jane. *Victorian Britain*. Oxford: Heinemann Library, 2001. Baskı.